

У 1924–27 перебував у конфлікті як із лідерами обновленського руху, так і з Патріаршою РПЦ. Згідно з указом Патріарха Тихона від 15.04.1924 був заборонений у священнослужінні й мав постати перед церк. судом. Не визнаючи цього указу, активно критикував Патріарха на сторінках рад. преси.

Останніми роками страждав на онкологічне захворювання, однак періодично виступав із лекціями та брав участь у публічних диспутах.

Помер на 62-му році життя у моск. лікарні ім. С. П. Боткіна. Похований біля олтарної апсиди Смоленського собору Новодівочого монастиря. Заснований А. «Союз церковного відродження» припинив існування у листопаді 1928.

Осн. тв.: Киево-Подольская Успенская соборная церковь. Историко-статистическое исследование. – К., 1891. – [4], 113 с.; Книга пророка Варуха : репродукция : восстановление текста книги по первоисточникам. – СПб., 1902. – [2], X, 422 с.; Над пролитой кровью (о событиях 9 янв. 1905 г.) // Русский паломник. – 1905. – № 6. – С. 74–75; «Я есмь Альфа» // Там само. – № 44. – С. 692; Православие и 17-е октября. – СПб., 1905. – 2 с.; Доклад о замене старого календарного стиля новым // Вестник Всерос. Союза общин Древлеапостольской Церкви. – 1923. – № 1. – С. 12; Божественная литургия, рецензированная по чинам древних литургий. – М., 1923. – 16 с.; Союз Церковное Возрождение о Тихоне (Единомышленникам и всем ревнителям Правды церковной. Разъяснение тихоновского обращения) // Известия ВЦИК. – 1923. – № 156 (7 июля).

Пер.: Книга притчей Соломона. Русский перевод книги с параллельного критического издания еврейского и греческого текстов с приложением славянского текста : в 3 т. – СПб., 1913. – Т. 3. – III, 299 с.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 304. – Дис. 1217; Ф. 175. – № 1381; ЦДАВОУ. – Ф. 3984. – Оп. 1. – Спр. 6, 103; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 2021.

Опубл. дж.: Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1890–1891 учебный год. – К., 1891. – С. 368–369; Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1902–1903 учебный год. – К., 1903. – С. 149–191, 215–217, 224–225; Речь, сказанная архимандритом Антонином в заседании Совета Академии 18 декабря 1902 г., пред защитой магистерской диссертации под названием «Книга пророка Варуха». – К., 1903. – 9 с.; Наречение и хиротония архимандрита Антонина во епископа Нарвского, третьего викария С.-Петербургской епархии // ПриблЦВед. – 1903. – № 10. – С. 368–371; Акты святей-

шего Тихона, Патриарха Московского и всея России, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти. 1917–1943 / сост. М. Е. Губонин. – М., 1994. – С. 182.

Літ.: Левитин-Краснов А., Шавров В. Очерки по истории русской церковной смуты. – М., 1996. – С. 26–29, 53–56, 63–76, 109–120, 128–135, 152–156, 217–224, 260–298, 531–599; Мануил (Лемешевский), митрополит. Русские православные иерархи периода с 1893 по 1965 годы : в 6 т. – Erlangen, 1979–1987. – Т. 1. – С. 331–334; Пилявец Л., Преловська І. УАПЦ на шляху до власної ієрархії // Пам'ять століть. – 1998. – № 2. – С. 69–91; Заиканова И. Епископ Антонин (Грановский) и «обновленчество» // Материалы международной богословской конференции «Живое предание». Москва, октябрь 1997 г. : сб. докладов. – М., 1999. – С. 158–167; Цыпин В., прот., Иннокентий (Павлов), игум. Антонин (Грановский Александр Андреевич) // ПЭ. – Т. 2. – М., 2000. – С. 682–684; Кравецкий А. Г., Плетнева А. А. История церковнославянского языка в России, кон. XIX – нач. XX в. – М., 2001. – С. 195–198; Кондратьев Д., диак. Владикавказская и Моздокская епархия // ПЭ. – Т. 8. – М., 2004. – С. 625; Соловьев И., свящ. «Обновленческий» раскол и литургические реформы // Церковный вестник. – 2008. – № 12 (385). – Режим доступа: <http://www.tserkov.info/numbers/history/?ID=2636>. – Назва з екрана; Семенов-Басин И. В. Архимандрит Тихон (Беллавин) и иеромонах Антонин Грановский в 1897 г. // Вестник ПСТГУ. II : История. История Русской Православной Церкви. – 2014. – Вып. 3 (58). – С. 109–113.

А. В. Стародуб

АНТОНІН (КАПУСТІН Андрій Іванович) [рос. Антонин (Капустин Андрей Иванович)] (12[24].08.1817–24.03[05.04].1894) – архимандрит РПЦ, церк. діяч, археолог, палеограф, нумізмат, історик, біблієст.

Нар. у с. Батурицькому Шадринського пов. Пермської губ. (нині – с. Батурино Шадринського р-ну Курганської обл. РФ), у багатодітній родині сільс. священника. Початкову освіту здобував у 1825–30 у парафіяльному та повітовому духовному уч-щі, розташованому в Долматівському Успенському чол. монастирі Пермської губ. У 1830–36 відвідував Пермську ДС, де вивчав поетику, риторику, філософію, класичні мови. Семінарську освіту завершив у 1836–39 в Катериносл. ДС, де навчався у богослов. класі та викладав грец. мову у нижчому відділенні (09.10.1837–31.07.1839). У цей період визначальний виховний та освіт. вплив на А.

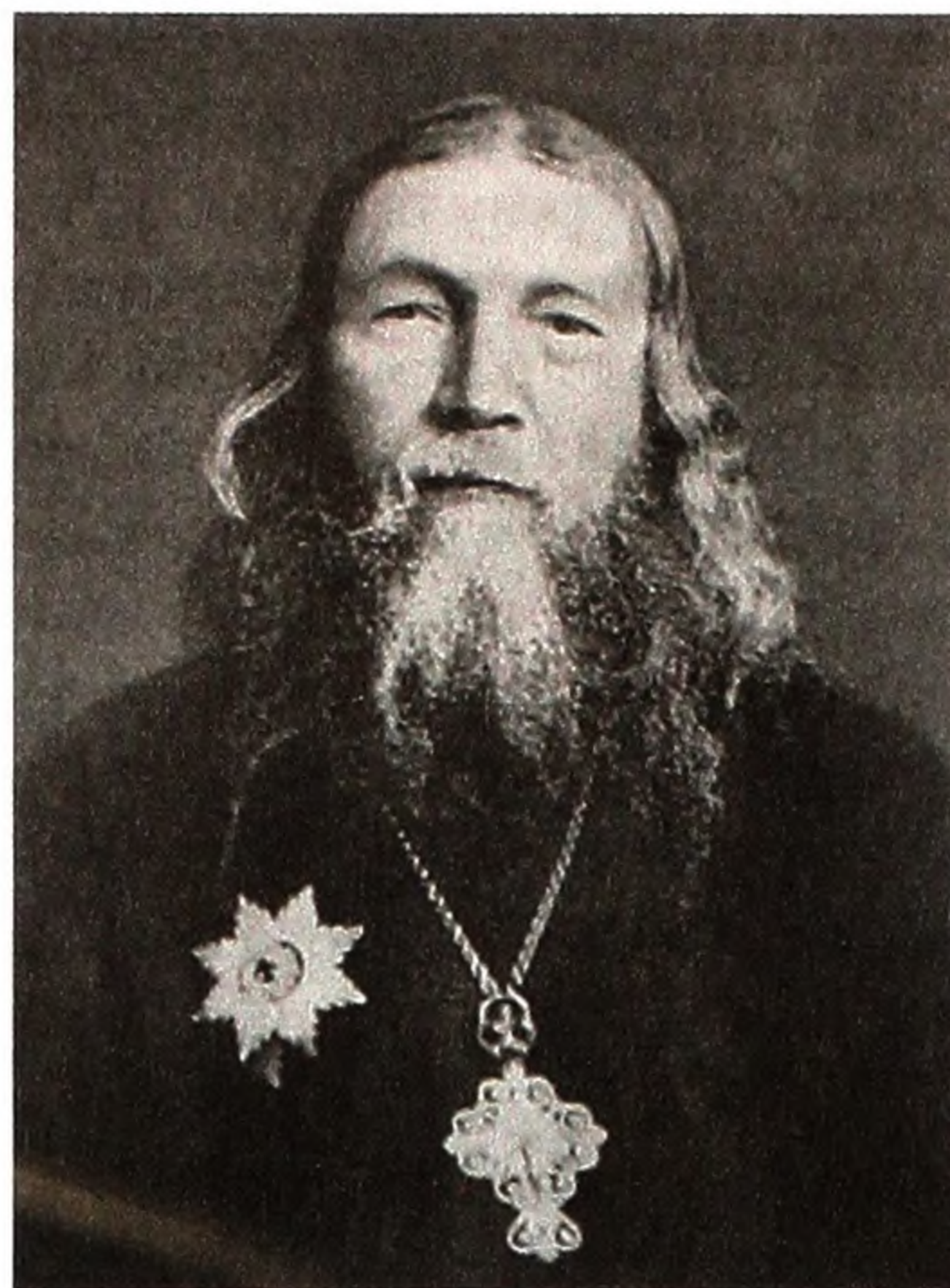
справив його дядько, архімандрит Йона (Капустін), майбутній єпископ Єкатеринбурзький – випускник МДА, професор богослов'я та церк. історії, ректор Пермської, Тобольської та Катериносл. духовних семінарій.

У 1839 вступив до КДА. Студентство А., що припало на часи помітної активізації її наук. і освіт. діяльності, ініційованої на поч. 1830-х ректором Інокентієм (Борисовим), було ознаменовано неабиякими успіхами в опануванні академ. дисциплін, наук. і духовним зростанням. Крім богослов. наук, у студентські роки виявив зацікавлення поезією та живописом.

Після закінчення навчання (1843) був залишений у КДА на посаді бакалавра нім. мови (з 31.10.1843). Отримавши диплом магістра богослов'я і словесних наук (ступ. затверджений Св. Синодом 21–29.09.1845 за поданням академ. Конференції від 22.07.1843), був переведений на посаду бакалавра богослов. наук (з 29.09.1845). Викладав грец. мову (1845–47) та моральне богослов'я (1846–47); з 11.09.1846 був помічником інспектора. З 31.10.1847 обіймав каф-ру біблійної герменевтики та викривального богослов'я. За дорученням Конференції КДА у 1845–50 працював над виправленням рос. перекладу бесід Йоана Золотоустого на Євангеліє від Йоана. Був долучений до видання щотижневика «Воскресное чтение». 07.11.1845 прийняв чернецтво (чин постригу звершено митрополитом Київським і Галицьким Філаретом (Амфітеатровим) у КПЛ). 18.11.1845 рукопокладений у сан ієродиякона, 21.11.1845 – у сан ієромонаха.

У 1850, за клопотанням архієпископа Херсонського Інокентія (Борисова), був призначений настоятелем рос. посольської церкви в Афінах (ухвала Св. Синоду від 15–19.05.1850; прибув до місця служіння 26.09.1850). 05.05.1853 піднесений до сану архімандрита. У 1860–65 служив настоятелем рос. посольської церкви в Константинополі.

Перебування в Афінах і Константинополі поклало початок плідної багаторічної

Антонін
(Капустін)

наук. і місіонерської діяльності А. на Правосл. Сході, його систематичних студій у царині церк. та біблійної археології, палеографії, епіграфіки. Зокрема у 1850-х він здійснив археол. та палеографічні дослідження старовинних грец. християн. храмів, ініціював реставраційні роботи. Завдяки його зусиллям у 1852–55 в Афінах було відновлено давню церкву Лікодиму, що з 1855 стала рос. посольським храмом Св. Трійці. З 1856 друкував свої розвідки у грец. археол. виданнях. Згодом видав монографію «О древних християнских надписях в Афинах» (СПб., 1874).

У 1850–60-х здійснив низку наук. подорожей славетними місцями християн. історії. Ретельно готуючись до них, вивчав давню і сучасну літ-ру, зокрема твори свого попередника, першого керівника Рос. духовної місії в Єрусалимі архімандрита Порфирія (Успенського), згодом єпископа Чигиринського. Найвідоміші серед експедицій А. – до Рима та Італії (1852), Палестини та Єгипту (1857–58), Афону (1859), Никеї (Ізника – нині місто в Туреччині) та Віфінії (в азійській частині Туреччини, 1862), Румелії (нині – назва європ. частини Туреччини, 1865). Зібрані й згодом опубліковані А. археол., палеографічний та епіграфічний матеріал, спостереження і нотатки мали велике наук. значення.

В афіно-константиноп. період розпочав дослідження старовинних рукописів, одним із найважливіших результатів якого стала каталогізація понад 600 рукописів б-ки Єрусалимського подвір'я в Константинополі. Вперше у світовій науці виокремив пергамент, що містив згодом описану й досліджену ранньохристиян. пам'ятку «Дидахе» (Вчення 12-ти апостолів). Під час експедиції до Афону (1859) описав і каталогізував б-ки тамтешніх монастирів: Пантелеймонівського, Іверського, Ватопедського, Кареї, Філофея, Лаври, Св. Павла, Хіландарського, Зографського.

У 1863 здійснив, за дорученням Св. Синоду, спеціальне дослідження, яким достеменно довів автентичність та наук. цінність т. зв. Сінайського кодексу Біблії, знайденого у 1840-х архімандритом Порфирієм (Успенським) та нім. ученим К. фон Тішендорфом. У 1868 за дорученням рос. посольства вів церк. перемовини щодо передачі рос. урядові цього манускрипту.

16.07.1865 був призначений тимчасовим керівником Рос. духовної місії в Єрусалимі, щойно відродженої після перерви, спричиненої Кримською війною 1853–56. На цій важкій, але надзвичайно важливій посаді залишався до кін. життя (затверджений у статусі начальника місії указом Св. Синоду від 05.06.1869).

З др. пол. 1860-х виявив зацікавлення біблійною географією та топографією місць Святої Землі, пов'язаних зі свящ. історією. За допомогою свого співробітника, турец. підданого Якова Халєбі, придбав для Рос. духовної місії низку значущих для розуміння біблійної історії і цінних з історико-культ. та просвітницького погляду об'єктів – зокрема ділянки побл. Хеврона навколо т. зв. Мамврійського (Авраамового) дуба, згаданого в Бут. 13:18 та 18:1–5; на вершині Єлеонської гори (у 1870–80-х там було збудовано храм Вознесіння Господнього); у с. Айн-Карем під Єрусалимом, де, за церк. переказом, зустрілися Богоматір і праведна

Єлизавета (згодом у цій місцині зведено Горненський жін. монастир); побл. Яффи, де під керівництвом А. було здійснено розкопки підземного некрополю, пов'язаного, за церк. переказом, з іменем праведної Тавіфи (Діян. 9:40); у Єрихоні, Тиверіаді, Анафофі та Кані Галілейській; старовинні печери в Сілоамській долині (з т. зв. Сілоамським монолітом I ст. н. е.); «Пророцькі печери» на Єлеонській горі та ін. Загалом було придбано 13 ділянок площею бл. 425 тис. кв. м та вартістю бл. 1 млн руб. золотом. Ці кошти протягом 25 років А. збирав серед правосл. рос. аристократів і звичайних прочан. Найцінніші ділянки на Єлеонській горі, біля Мамврійського дуба, Яффи, в Сілоамі та Єрихоні перетворив на т. зв. вакуф (власність, передана на реліг. потреби й під захист ісламського земельного права). Згідно із заповітом А., придбані земельні ділянки відійшли до Св. Синоду РПЦ.

У 1870 разом із ректором КДА архімандритом Філаретом (Філаретовим) відвідав Сінай. Дослідивши його топографію, висловив низку гіпотез із питань біблійної географії та топографії, зокрема щодо подій, зображених у Книзі Вихід. Одним із перших визначив р-н т. зв. Гірких озер як місце переходу ізраїльтян «через море» під час Виходу з Єгипту (цю локалізацію визнає нині більшість біблеїстів). Свій досвід залучення новітніх досягнень єгиптології до вивчення біблійної історії та археології увінчав коментованим перекладом праці нім. єгиптолога Ф. Й. Лаута «Фараон, Моисей и Исход», опублікованим у ж-лі «Труды Киевской духовной академии» (1875).

Вперше уклав систематичний наук. каталог с описом 1348 грец. та слов'ян. рукописів б-ки Сінайського монастиря Св. Катерини, на 16 років випередивши значно слабкішу працю нім. вченого В. Гардхаузена. Поповнив джерельну базу європ. та вітчизняної біблеїстики такими стародавніми біблійними манускриптами, як Феодосієве Євангеліє

та Кассієва Псалтир, щодо яких залишив цінні палеографічні спостереження.

Своєю діяльністю сприяв перетворенню Рос. духовної місії в Єрусалимі на потужний осередок археол. досліджень Святої Землі, черговим стимулом для розвитку якого стала співпраця зі створеним у 1882 Імп. Правосл. Палестинським Тов-вом (А. був одним із його засновників і найактивніших членів). З поч. 1880-х керував розкопками на придбаних ділянках Єлеонської гори, в Яффі, Єрихоні, Сілоамі, Гефсиманії, а також на т. зв. рос. місці побл. храму Воскресіння Христового (Гробу Господнього) в Єрусалимі, придбаному ще у 1858 і переданому під опіку Палестинського Тов-ва. Під час розкопок, здійснених під керівництвом А. у 1883, тут було віднайдене старовинну арку, фрагменти т. зв. Костянтинової базиліки та залишки міськ. стін, брам і мощених вулиць дохристиян. доби. Аналіз топографії Єрусалима часів царя Ірода дав змогу пов'язати віднайдені фрагменти із т. зв. Судною брамою, шлях через яку вів до Голгофи. Ці розкопки, результати яких А. описав у «Православном Палестинском сборнике» (1883), стали сенсаційними для дослідників новозавітної та ранньохристиян. історії, знайшовши відгук і в київ. фахівців із біблійної археології, зокрема – професора КДА Я. О. Олесницького (див.: *Олесницкий А. А. По вопросу о раскопках 1883 г. в русском месте в Иерусалиме. – СПб., 1887*).

Археолог, палеограф та збирач рідкісних книг, А. був активним промотором церковно-археол. музейної справи. Створив музей християн. старожитностей при Рос. духовній місії в Єрусалимі. Був одним із найщедріших благодійників Церковно-археол. музею при КДА, систематично поповнюючи його фонд пам'ятками давньої грец., слов'ян. і євр. писемності. Придбав у Палестині й подарував КДА папірусні (III–IV ст.) і пергаментні (V–VI ст.) списки Нового Завіту, завдяки яким Київ увійшов до світової когорти міст – охоронців біблійної рукопис-

ної спадщини. Багате особисте зібрання стародавніх рукописів А. придбала Імп. публічна б-ка в С.-Петербурзі. Збирач і дослідник старожитностей правосл. Бл. Сходу, А. став одним із родоначальників систематичних досліджень у царині церк. та біблійної археології у правосл. духовних академіях, передусім – у КДА.

Авторитетний дослідник і фахівець, А. був чл.-кор. Конференцій КДА (з 14.02.1852) та СПбДА (29.05.1862), Рос. імп. археол. тов-ва (з 31.05.1856); членом Афінського Філепедевтичного т-ва (з 01.01.1854), Еллінського археол. т-ва (з 30.04.1854), Одес. тов-ва історії та старожитностей (з 15.12.1858); дійсним членом Нім. Схід. археол. тов-ва (з 15.01.1872) та імп. Моск. тов-ва шанувальників природознавства (з 07.12.1884); почесним членом КДА (з 15.01.1870), СПбДА (з 14.02.1883), МДА (01.10.1888), Моск. тов-ва шанувальників духовної просвіти (з 17.09.1869), Церковно-Археол. тов-ва при КДА (з 25.09.1873), Імп. Правосл. Палестинського тов-ва (з 21.05.1882), Імп. Рос. археол. тов-ва (з 04.01.1884). Наук. досягнення А. відзначено великою срібною медаллю Імп. Рос. археол. тов-ва (1875). Його праці цитувалися у зах. фахових ж-лах, зокрема у нім. «Das Heilige Land» та «Revue biblique».

Місіонерську і церковно-дипломатичну діяльність А. було відзначено багатьма рос. і закордонними нагородами – зокрема «місіонерським» хрестом від рос. імператора (1850), Командорським Хрестом грец. ордену Спасителя (10.09.1860), хрестом від Патріарха Єрусалимського «за палке благочестя та полум'яну ревність про Гроб Господень» (1868), орденами Св. Анни 2-го (23.07.1855) та 1-го (20.03.1885) ступ., Св. Володимира 3-го (12.04.1870) і 2-го (01.10.1888) ступ.

Помер у Єрусалимі на 77-му році життя. Похований у збудованому ним храмі Вознесіння Господнього Рос. Вознесенського монастиря на Єлеонській горі.

А. вважають найвидатнішим діячем рос. православ'я в Єрусалимі та на Сході у 1850–

90-х. Адм., церковно-дипломатичну, місіонерську і дослідницьку діяльність А. здійснював (особливо в єрусалимський період) за непростих умов, пов'язаних із непевним статусом Рос. духовної місії та складною і мінливою церковно-політ. ситуацією на Бл. Сході. Зустрічав чимало перешкод із боку синодальних і світських чиновників, незадоволених його принциповою позицією щодо необхідності перегляду церк. політики Росії на правосл. Сході, припинення втручання держ. влади у суто церк. справи та імперського ставлення до ін. народів і церков. Однак і за цих умов А. чимало сприяв упорядкуванню церк. життя правосл. прочан на теренах Святої Землі, які перебували під його адмініструванням і душпастирською опікою. Завдяки близькому знайомству з «неросійськими» аспектами православ'я А. зміг відчутти й осмислити багато таких питань церк. життя (вселенської єдності, соборності, свободи Церкви, відродження канонічної свідомості тощо), яких, кажучи словами його біографа архимандрита Кипріяна (Керна), «просто не улавлював слух его современников».

Осн. тв.: Круг подвижных праздников Церкви. Собрание слов, бесед и поучений. – Ч. 1. – К., 1850. – [4], 402 с.; Седмица страстей Христовых. Стихи. – К., 1850. – [2], 33 с.; Христианские древности Греции // ЖМНП. – 1854. – Ч. 81. – Отд. 2. – С. 31–68, 142–230; О разрытиях внутри российско-посольской церкви в Афинах // ИИАО. – СПб., 1861. – Т. 2. – Вып. 3. – С. 129–145; Заметки поклонника Св. горы. – К., 1864. – [2], 406 с.; [Те саме]. – М., 2013. – 368 с.; Поездка в Вифинию // ХЧ. – 1862. – № 11. – С. 600–701; Вифиния // Там само. – 1863. – № 3. – С. 422–460; № 5. – С. 67–124; № 6. – С. 229–269; № 8. – С. 493–525; Пять дней в Святой Земле и в Иерусалиме в 1857 г. – М., 1866. – [2], 113 с.; [Те саме]. – М., 2007. – 256 с.; Богословское училище близ Иерусалима // ДБ. – 1868. – Т. 2. – №№ 37–40. – С. 161–169, 181–191, 234–242; Святой Николай, епископ Пинарский и архимандрит Сионский // ТКДА. – 1869. – № 6. – С. 445–497; От Босфора до Яффы. – К., 1869. – 84 с.; Проповеднический круг подвижных праздников Церкви. Слова и беседы на воскресные, праздничные и другие, особенно чествуемые дни постной и цветной триоди. – М., 1867. – Ч. 1. – [4], 419 с.; Ч. 2. – [4], 528 с.; Из записок синайского богомольца. – К., 1872. – [2], 198, 72, 76 с.; Древний канонарь Синайской библиотеки. – К., 1874. – [2], 67 с.; О древних христианских надписях в Афинах. – СПб.,

1874. – [2], 84 с.; От Русской духовной миссии в Иерусалиме. – СПб., 1875. – 15 с.; Из Иерусалима (состояние умов; не оправдавшиеся опасения; закрытие больницы и недостройка церкви [на Елеоне] и приюта [в Иерихоне]) // ЦВ. – 1876. – № 32; 1880. – № 5; 1885. – № 14; Поездка в Румелию. – СПб., 1879. – [2], 376 с.; Раскопки на русском месте близ храма Воскресения в Иерусалиме // ППС. – Вып. 7. – СПб., 1883; Из Румелии. – СПб., 1886. – [4], 650, [2] с.; Слово на Голгофе. Проповеди и наставления для русских паломников в Иерусалиме. – М., 2007. – 128 с.; Из Иерусалима. Статьи, очерки, корреспонденции. 1866–1891 / сост., коммент., вступ. статья Р. Б. Бутовой. – М., 2010. – 512 с.

Арх.: IP НБУВ. – Ф. XIII. – №№ 352, 550–563, 566, 567, 569, 570, 571, 577–581, 584, 585, 588–590, 595, 597, 598, 603, 604, 700, 703–777, 779–782, 784, 786–791, 793–795, 797–799, 801, 803–811, 813–816, 818–826, 829, 831–1055, 1275–1281, 1291–1324, 1326–1449, 1451–1804, 1809–1834, 1836, 1838–1869, 1871–1927, 1929–1986, 1988–1990, 2640, 2749, 3156, 3472, 3473, 3544, 3763, 3764, 3959, 4004, 4019, 4413, 5008, 5009, 5256, 5390; Ф. 175. – № 1529; Ф. 193. – № 18; Ф. 301 (КДА). – №№ 1Л, 207 Л, 810 Л, 17 П, 26 П; ЦГИА СПб. – Ф. 796 (гг. 1858–1890). – Оп. 205. – Д. 462; Ф. 796 (гг. 1877–1883). – Оп. 205. – Д. 519; Ф. 796 (г. 1892). – Оп. 205. – Д. 607; Ф. 797 (гг. 1841–1890). – Оп. 11, 32–34, 39–41, 43, 45, 47–49, 58, 59, 63, 64, 94; Ф. 834 (г. 1817–1894). – Оп. 1118–1131. – Д. 4.

Опубл. дж.: Списки начальников и наставников Киевской духовной академии за истекшее пятидесятилетие ее, 1819–1869 // Пятидесятилетний юбилей Киевской духовной академии. – К., 1869. – С. 388; Отчет о состоянии КДА за 1886–1887 учебный год. – К., 1887. – С. 49; О последних днях жизни, кончине и погребении настоятеля Русской духовной миссии в Палестине архимандрита Антонина // ТКДА. – 1894. – № 5. – С. 161–169; *Фоменко Кл., прот.* На могиле о. архимандрита Антонина, начальника Русской православной миссии в Иерусалиме // Там само. – № 8. – С. 634–636; С. П. [Пономарев С. И.] Памяти отца архимандрита Антонина // Там само. – № 12. – С. 636–652; *Антонин (Капустин), архим.* Письма к преосв. Макарию (Булгакову), впоследствии Митрополиту Московскому // Странник. – 1896. – № 1. – С. 79–84; Указатель Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии / сост. Н. И. Петров. – К., 1897. – С. 22; Из автобиографических записок бывшего начальника Русской духовной миссии в Иерусалиме о. архимандрита Антонина // СИППО. – СПб., 1899. – Т. 10. – № 1–2. – С. 9–29; Письма архимандрита Антонина к митрополиту Московскому Филарету // ХЧ. – 1899. – № 10. – С. 628–652; К биографии о. архимандрита Антонина Капустина. Письма Архимандрита Антонина Капустина к протоиерею Серафиму Антоновичу Серафимову (1842–1850) // ТКДА. – 1906. – №№ 8–9. – С. 680–710; № 10. – С. 108–135; № 11. – С. 361–382; 1908. – № 2. – С. 237–265; № 3. – С. 404–421; «Жаль мне до смерти всего прошедшего» (Страницы из Дневника архимандрита Антонина (Капустина)) / публ. Р. Б. Бутовой; предисл. и коммент. Р. Б. Бутовой, Н. Н. Лисового // Россия в Святой Земле. Документы и материалы. – Т. 2. – М.,

2000. – С. 544–588; Дневник архимандрита Антонина Капустина. Год 1881 / сост. Н. Н. Лисовой, Р. Б. Бутова. – М., 2011. – 384 с.; *Капустин М. И.* Биографическая заметка об архимандрите Антонине (Капустине) // Святая Земля : альманах. – 2012. – № 1. – Ч. 1. – С. 132–134; Послужной список начальника Русской духовной миссии в Иерусалиме архимандрита Антонина за 1888 год с правкой архимандрита Антонина / публ. инокини Магдалины (Корниловой) // Там само. – С. 135–139.

Літ.: Сырку П. А. Заметки о сочинении отца Антонина : Поездка в Румелию (СПб., 1880). – СПб., 1880. – 92 с.; Олесницкий А. А. По вопросу о раскопках 1883 г. в русском месте в Иерусалиме. – СПб., 1887; Дмитриевский А. А. Начальник Русской духовной миссии в Иерусалиме архимандрит Антонин (Капустин) как деятель на пользу православия на Востоке и, в частности, в Палестине. (По поводу десятилетия со дня его кончины). – СПб., 1904. – 56 с.; *Він же.* Императорское Православное Палестинское Общество и его деятельность за истекшую четверть века. – СПб., 1907. – 382 с.; Салмина М. А. Дневник архим. Антонина (Капустина) // ТОДРЛ. – 1973. – Т. 27. – С. 420–430; Киприан (Керн), архим. О. Антонин Капустин, архимандрит и начальник Русской духовной миссии в Иерусалиме (1817–1894). – Белград, 1934. – 209 с.; Фонкич Б. Л. Антонин Капустин как собиратель греческих рукописей // Древнерусское искусство. Рукописная книга. – Сб. 3. – М., 1983. – С. 368–379; *Исайя (Белов), иером.* Исследования архим. Антонина (Капустина) на Синае // БТ. – 1985. – Сб. 26. – С. 315–325; Филиппов М. В. О научной и литературной деятельности архим. Антонина (Капустина) // Там само. – 1986. – Сб. 27. – С. 212–219; *Никодим (Ротов), митр.* История Русской духовной миссии в Иерусалиме. – Серпухов, 1997. – С. 202–270; *Чернухин Е. К.* Греческие рукописи в Киевских хранилищах // Україніка : архівні студії. – Вип. I. – К., 1997. – С. 185, 188; *Гурулева В. В.* Архимандрит Антонин как нумизмат // Нумизматический сборник 1998. – СПб., 1998. – С. 236–243; *Герд А. А.* Архимандрит Антонин Капустин и его научная деятельность (По материалам петербургских архивов) // Рукописное наследие русских византистов в архивах Санкт-Петербурга. – СПб., 1999. – С. 8–35; *Лисовой Н. Н.* Русская духовная миссия в Иерусалиме : история и духовное наследие // БТ. – 1999. – Сб. 35. – С. 36–51; *Він же.* Архимандрит Антонин (Капустин) – исследователь синайских рукописей. (По страницам дневника) // Церковь в истории России. – Сб. 4. – М., 2000. – С. 197–225; *Беляев С. А.* Неизвестная работа архимандрита Антонина (Капустина) о раннехристианской гробнице в Иерусалиме // БТ. – 1999. – Сб. 35. – С. 111–114; *Бутова Р. Б.* Дневник архимандрита Антонина (Капустина) как исторический источник // Родное и вселенское. – М., 2006. – С. 58–81; *Вона ж.* Русское присутствие на Ближнем Востоке в последней трети XIX в. по неизданным материалам и публикациям архим. Антонина (Капустина) : автореф. дис. ... канд. истор. наук : спец. 07.00.03 – всеобщая история (новая история). – М., 2010. – 27 с.; *Вона ж.* Эпистолярное наследие архимандрита Антонина (Капустина)

как источник по истории Иерусалима и Палестины // ППС. – Вып. 107. – М., 2011. – С. 179–214; *Бутова Р. Б., Лисовой Н. Н.* К истории русских археологических исследований в Святой Земле. Иерихон // Российская археология. – 2009. – № 3. – С. 153–161.

С. І. Головащенко

АПОЛЛІНАРІЙ (КОШОВИЙ Андрій Васильович) [рос. Аполлинарий (Косшевой Андрей Васильевич)] (16[28].10.1874–19.06.1933), єпископ РПЦ, РПЦЗ, випускник КДА – церк. діяч, викладач духовних шкіл.

Нар. у с. Валки Прилуцького пов. Полтав. губ. (нині – Прилуцького р-ну Черніг. обл.) у сім'ї псаломщика. Закінчивши Роменське ДУ (1888) та Полтав. ДС (1888–94), служив учителем у народній школі с. Валки (06.10.1894–01.05.1895). З 01.05.1895 до 03.04.1896 був псаломщиком і учителем церковнопарафіяльної школи у м-ку Переволочне (існувало на території сучасного Кобеляцького р-ну Полтав. обл. до 1964); з 03.04.1896 до 17.09.1898 – наглядачем за учнями Братської церковно-вчительської школи в м. Лубни (нині – райцентр у Полтав. обл.).

У 1898–1900 перебував на місіонерських курсах при КазДА. Під час навчання був пострижений у чернецтво (1898) ректором КазДА єпископом Антонієм (Храповицьким). Після закінчення курсів учителював у взірцевій церковнопарафіяльній школі при Литов. ДС (04.09.1900–20.08.1901).

У 1901–05 навчався у КДА, де здобув ступ. канд. богослов'я (рішення академ. Ради від 03.06.1905 затверджено митрополитом Київським і Галицьким Флавіаном (Городецьким) 15.06.1905). Рукопис канд. твору «Учение Тертуллиана о Троице», визнаного Радою КДА на підставі рецензій проф. протоієрея І. М. Королькова і проф. М. П. Ястребова «весьма хорошим», зберігається у ІР НБУВ.

29.10.1905 призначений викладачем грец. мови Житомир. ДУ, де певний час виконував також функції помічника доглядача (02.03–17.06.1906). З 06.10.1906 переведений до КДС на посаду викладача гомілетики та